

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA a DEMOGRAFIA

SLOVAK STATISTICS
and DEMOGRAPHY

2/2015

ročník/volume 25

Recenzovaný vedecký časopis so zameraním na prezentáciu moderných štatistických a demografických metód a postupov.

Scientific peer-reviewed journal focusing on the presentation of modern statistical and demographic methods and procedures.

Článok/Article: 9

Typ článku/Type of article: recenzia publikácií/review of publications

Strany/Pages: 73 – 76

Dátum vydania/Publication date: 15. apríl 2015/April 15, 2015

Recenzie publikácií/Reviews of Publications

Pavol Tišliar (ed.)

**POPULAČNÉ ŠTÚDIE SLOVENSKA I.
STUDIES IN THE POPULATION OF SLOVAKIA I.**

Spolok Slovákov v Poľsku, Krakov 2013, 389 s., ISBN 978-83-7490-691-3

Zborník *Populačné štúdie Slovenska I.* je prvým z doteraz troch vydaných zväzkov nového edičného radu Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave orientovaného hlavne na oblasť demografie, historickej demografie a príbuzných vedných disciplín. Primárnym cieľom edície je poskytnúť priestor na publikovanie rozsiahlejších príspevkov zameraných na problematiku populačného vývoja, charakteristiky reprodukčného správania a dejín obyvateľstva Slovenska v širších súvislostiach.

Populačné štúdie Slovenska I. predstavujú monotematicky zameraný zväzok zaoberajúci sa turbulentným a z mnohých aspektov špecifickým obdobím rokov 1938 – 1945, ktoré je z hľadiska demografického vývoja populačnej a sociálnej politiky pomerne málo známym úsekom našich dejín. Publikáciu tvoria štyri hlavné štúdie, jedna úvodná kratšia štúdia a úvod.

Prvá štúdia s názvom *Populačná politika a populačný vývoj na území Slovenska v rokoch 1938 – 1945 – metodologické východiská* autora **Pavla Tišliara** objasňuje prístup k zvolenej problematike. Autor upozorňuje na potrebu a význam multidisciplinárneho prístupu k analýze takej komplexnej témy, akou je populačná politika a populačný vývoj v rokoch 1938 – 1945. Súčasne poukazuje na značný nedostatok analýz tohto druhu, prípadne podobného zamerania, čo je však všeobecný problém slovenskej historickej demografie a vied zaoberajúcich sa populačným vývojom pred rokom 1945. Až v posledných rokoch vďaka nemalému úsiliu niekoľkých vedeckých pracovníkov, z ktorých dvaja sa autorsky podieľali aj na príprave Populačných štúdií Slovenska I., vznikli viaceré štúdie a monografie tohto druhu. Sám autor prvej štúdie poukazuje na značnú absenciu kvalitných demografických analýz zo slovenského prostredia z obdobia pred rokom 1945. Kritický je aj do vlastných historických radov, keďže historiografia sa „pre obdobie prvej polovice 20. storočia orientuje zväčša jednostranne na niektorú časť (vybranú skupinu) obyvateľstva, aj to nie priamo z pohľadu populačného vývoja, ale skôr z hľadiska sociálneho, hospodárskeho, z pohľadu perzekúcií časti populácie a pod. (príkladom môže byť tragický osud židovského a rómskeho obyvateľstva)“.¹

Z pohľadu problematiky populačnej politiky je kľúčová druhá štúdia *Náčrt populačnej politiky na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*, ktorej autorom je takisto

¹ Pavol Tišliar: *Populačná politika a populačný vývoj na území Slovenska v rokoch 1938 – 1945 – metodologické východiská*. In: Pavol Tišliar (ed.): *Populačné štúdie Slovenska I.* Krakov, 2013, s. 15.

Pavol Tišliar. Ten v prvej časti tejto štúdie pracuje s užším a širším vymedzením pojmov aktívna a pasívna populačná politika v dobovom kontexte. Následne sa zameriava na analýzu charakteru medzivojnovnej československej populačnej politiky, pričom poukazuje predovšetkým na jej nekoncepčnosť a rozporuplnosť v oblasti migrácie. Podrobnejšie je rozobraná aj otázka inštitucionálneho zabezpečenia sociálnej a sociálno-zdravotnej starostlivosti v medzivojnovom období. Samostatnou podkapitolou je opis populačnej politiky a jej širších podmieneností v špecifických podmienkach slovenského štátu. Autor sa ďalej venuje zdravotnej a sociálnej starostlivosti a špecifikám národnostnej politiky v rokoch 1938 – 1945.

Branislav Šprocha v tretej štúdií s názvom **Populačný vývoj Slovenska v rokoch 1938 – 1945** analyzuje jedno z bielych miest v doterajších populačných štúdiách spôsobené nedostatkom oficiálne publikovaných údajov potrebných na konštrukciu aspoň základných ukazovateľov a celkovou komplikovanou situáciou. Autor stručne charakterizuje predchádzajúce zmeny a charakter reprodukčného správania na Slovensku v medzivojnovom období. Celkovo sa (aj vzhľadom na obsah a spôsob publikovaných údajov) zameriaval na tri demografické procesy: pôrodnosť a plodnosť, úmrtnosť a sobášnosť. Hodnotí nielen ich intenzitu, ale aj štruktúrne charakteristiky. V prípade plodnosti sa autor opiera o vek rodičov, intenzitu plodnosti a legitimitu, resp. deti narodené mimo manželstva. Pri procese úmrtnosti sa okrem konštrukcie úmrtnostných tabuliek, ktoré na toto obdobie boli na Slovensku vypočítané prvýkrát, sa autor zameriaval aj na otázku príčin smrti a podrobnejšie sa venuje tiež dojčenskej úmrtnosti. Analýza sobášnosti okrem hodnotenia intenzity a časovania pracuje aj s aspektom národnostnej, resp. náboženskej homogamie a sezónnosti. Okrem toho vo všetkých troch procesoch boli hodnotené aj priestorové aspekty a medzinárodné postavenie Slovenska v danom období. Záver tejto štúdie patrí analýze vekovej štruktúry obyvateľstva.

Posledné dve štúdie – **Postavenie žien v období slovenského štátu** autorky **Evy Škorvankovej** a **Ideál slovenskej ženy – gazdinej a domácej panej** autorky **Daniely Hrnčiarovej** – sa venujú postaveniu žien v období slovenského štátu, analýze dobových predstáv, normám o odlišnostiach oboch pohlaví a z nich odvodenému poslaniu žien v spoločnosti. Analýza dobových názorov na postavenie a úlohu ženy v spoločnosti vychádzala z dennej tlače, časopisov, politických prejavov a vybraných relácií rozhlasového vysielania. Prvá štúdia skúma politické a ekonomické postavenie žien, otázku zamestnávania vydatých žien, vzdelávanie žien a dievčat, otázky spojené s rodinnou politikou a podporou pôrodnosti, načrtáva ideál novej slovenskej ženy a prezentuje tiež názory niektorých žien na vládne opatrenia a propagandu. Druhý príspevok je orientovaný predovšetkým na opis a analýzu dobovej tlače vzhľadom na správanie, hospodárenie a ďalšie požiadavky kladené na správnu gazdinu a domácu paniu.

Aj keď zborník tvorí päť v podstate samostatných, navzájom neprepojených štúdií, spolu predstavujú veľmi zaujímavú sondu do len veľmi málo prebádaného obdobia populačného vývoja Slovenska a stávajú sa tak vítaným zdrojom parciálnych a z mnohých hľadísk aj nových informácií.

Pavol Tišliar – Slavomír Čéplö (eds.):
STUDIES IN THE POPULATION OF SLOVAKIA II.
POPULAČNÉ ŠTÚDIE SLOVENSKA II.

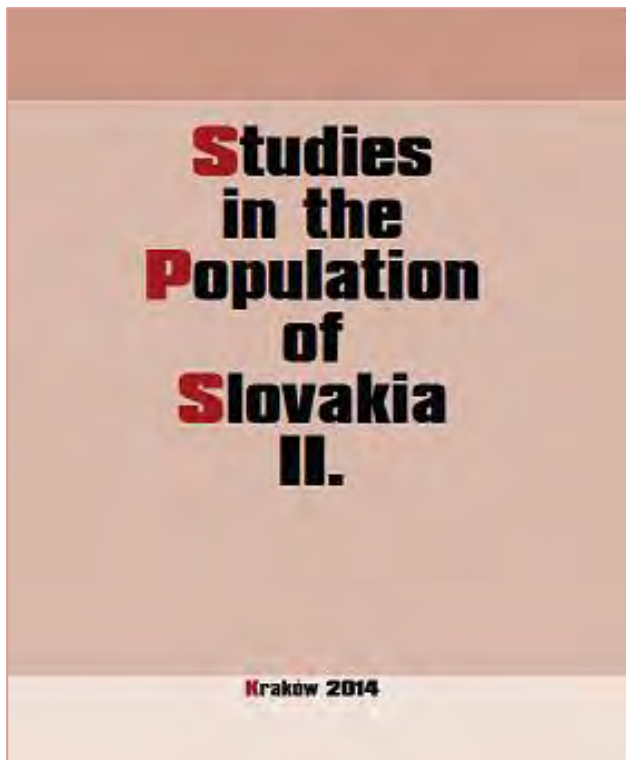
Towarzystwo Slowaków w Polsce Zarząd Główny, Kraków 2014, 146 s.,
 ISBN 978-83-7490-755-2

Druhý zväzok edície *Studies in the Population of Slovakia II.* (*Populačné štúdie Slovenska II.*) tvorí päť samostatných, obsahovo a tematicky rôznorodých príspevkov autora Pavla Tišliara. Pretože štúdie vyšli v Poľsku a sú určené čitateľom v zahraničí, sú napísané v anglickom jazyku.

V prvej štúdii *Introduction to the Problem of Population Censuses of Slovakia in 1919 and 1921* (*Úvod do problematiky sčítania ľudu na Slovensku v rokoch 1919 a 1921*) sa autor zameriava na problematiku sčítaní ľudu na Slovensku, ktoré sa uskutočnili v rokoch 1919 a 1921. Prezentovaná je príprava a priebeh tzv. Šrobárovho cenzu v roku 1919 a sčítania v roku 1921, pričom štúdia tiež rozoberá, prečo sa na území Slovenska po prvej svetovej vojne uskutočnili krátko po sebe až dve takéto veľké súpisové akcie. Okrem toho opisuje a analyzuje niektoré hlavné výsledky sčítaní predovšetkým na regionálnej úrovni (okresy): hustotu obyvateľstva, pomer pohlaví, populačné prírastky, národnostnú štruktúru (československá, maďarská, nemecká, rusínska a židovská národnosť) a náboženskú štruktúru.

Druhá štúdia *Beginnings of Organisation of Emigration in the Czechoslovak Republic* (*Počiatky organizácie emigrácie v Československej republike*) analyzuje problematiku emigrácie z územia Československej republiky v medzivojnovom období. Rozoberá niektoré príčiny vysokých populačných strát v dôsledku masívnej emigrácie (nedostatočné riešenie hospodárskych problémov, agrárna preľudnenosť a pod.). Autor venuje pozornosť aj inštitucionálnej organizácii vysťahovalectva (napr. opisom sociálnych a zdravotníckych opatrení uľahčujúcich emigrantom prijatie v novej krajine).

Tretia štúdia *On employment of women in Slovakia in the inter-war period* (*O zamestnanosti žien na Slovensku v medzivojnovom období*) poskytuje pohľad na postavenie žien Slovenska na trhu práce v medzivojnovom období na základe výsledkov sčítaní ľudu v rokoch 1921 a 1930. Upozorňuje tiež na niektoré problémy v spojení s vykazovaním a používaním konceptu „ekonomicky aktívny“ vzhľadom na metodiku a jej zmeny v jednotlivých cenzoch. Integrálnou súčasťou je tiež opis niektorých vonkajších faktorov hospodárskeho vývoja, stručná charakteristika

štruktúry obyvateľstva podľa ekonomickej aktivity a hospodárskych odvetví, priestorová analýza ekonomickej aktivity žien (okresy 1921 a 1930). Zaujímavá je aj časť venovaná otázkam vplyvu ekonomickej aktivity a odvetví národného hospodárstva na niektoré demografické procesy (sobášnosť, plodnosť). Vo všeobecnosti môžeme povedať, že ide o zaujímavú a súčasne špecifickú problematiku, keďže v tomto období tvorili ženy len štvrtinu zo všetkých ekonomicky aktívnych osôb. Treba však podotknúť, že k vyššiemu nárastu nedošlo v skupine zárobkovo činných žien, ale v skupine pomáhajúcich členov domácnosti, kde sa ich počet strojnásobil.

V poradí štvrtá štúdia **Notes on the Organisation of the 1940 Population Census** (*Poznámky k organizácii sčítania ľudu v roku 1940*) prináša veľmi zaujímavé a z mnohých aspektov nové informácie týkajúce sa jedného z menej známych sčítaní ľudu, ktoré sa uskutočnilo na území Slovenska, resp. v tej časti jeho územia, ktoré zostalo súčasťou slovenského štátu. Autor sa pomerne podrobne zaoberá prípravou, priebehom a obsahom sčítania ľudu v roku 1940. Za veľmi cennú možno považovať predovšetkým analýzu niektorých doteraz nezverejnených informácií týkajúcich sa národnostnej skladby na úrovni obcí.

Na predchádzajúce výsledky sčítania ľudu z roku 1940 čiastočne nadväzuje aj posledná, piata štúdia **Statistical Practice and Ethnic Policy of the Slovak Republic 1939 – 1945** (*Štatistická prax a národnostná politika Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1945*), v ktorej sa Pavol Tišliar venuje národnostnej štruktúre obyvateľstva Slovenska v kontexte národnostnej politiky a jej vyústeniu do štatistickej praxe zisťovania tohto typu údajov v rokoch 1939 – 1945. Upozorňuje na viaceré aspekty (zmeny hraníc, spôsob vykazovania cigánskej a židovskej národnosti, metodické rozdiely a pod.), ktoré významne ovplyvnili údaje o národnostnej štruktúre Slovenska pochádzajúce zo sčítania ľudu v roku 1940.

Druhý zväzok edície Populačných štúdií Slovenska odporúčam do pozornosti všetkým, ktorí sa zaujímajú v širšom aspekte o problematiku populačného vývoja Slovenska, národnostných štruktúr, vysťahovalectva a históriu predvojnových sčítacích akcií.

TERÉZIA ŠPROCHOVÁ

PROFESIJNÝ ŽIVOTOPIS

Mgr. Terézia Šprochová získala magisterský titul na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v odbore história. V súčasnosti je doktorandkou v odbore slovenské dejiny na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Venuje sa najmä slovenským dejinám 19. a 20. storočia s dôrazom na problematiku postavenia žien v rodine a spoločnosti.